

Nuorten kansainvälistyksen matkassa

Pia Koivunen: *Rauhanuskovaiset. Suomalaiset maailman nuorisofestivaaleilla 1940-1950-luvuilla*. Helsinki: SKS, 2020. 327 s. ISBN 9789518581638.

Pia Koivusen *Rauhanuskovaiset* tuo mielenkiintoisen lisän kylmän sodan transnationaaliin eli yllirajaiseen tutkimukseen suomalaisesta näkökulmasta. Aikakauden tutkimuksessa on viimeisen kymmenen vuoden aikana koettu kulttuurinen ja kokemuksellinen käänne, jonka seurauksena monet tutkijat ovat tarttuneet kulttuuri- ja tiedevaihtoon, talouteen, urheiluun ja populaarikulttuuriin liittyviin aiheisiin, joissa esiin nousevat yksilöiden kokemukset. Näitä kokemuksia analysoi myös Koivunen. Tutkimuksen kohteena ovat maailman nuorisofestivaaleille 1940-50-luvuilla matkanneet suomalaisnuoret, joiden kautta tutkimus kertoo kiinnostavalla tavalla Suomen paikasta kylmän sodan ajan maailmassa, poliittisen ja aatteellisen valtavrannan ulkopuolella tapahtuneesta kansainvälistymisestä ja siihen kuuluneista ihmisten välisistä kohtaamisista.

Ensimmäisestä yhdeksän osallistujan delegaatiosta, joka lähti Suomesta nuorisofestivaaleille Prahaan vuonna 1947, osallistujien määrä kasvoi 1950-luvulla yli tuhanteen henkilöön. Esimerkiksi Bukarestin festivaaleille vuonna 1953 suuntasi Suomesta yli 2400 henkilön delegaatio, kun vertailun vuoksi esimerkiksi neuvostoliittolaisia osallistujia oli noin tuhat. Runsaaseen haastattelu- ja arkistoaineistoon sekä esimerkiksi matkapäiväkirjoihin perustuva kokemushistoriallinen näkökulma nuorisofestivaaleihin ja niiden suomalaisosallistujiin avaa mielenkiintoisen ikkunan 1940-1950-lukujen festivaalikävijöiden tuntemuksiin. Koivunen jättää suurimman osan festivaalien muistelijoista anonyymeiksi, mutta tarinaa kuljetetaan myös omalla nimellä muistelevien henkilöiden, kuten tunnetun vasemmistopoliitikko Ele Aleniuksen, Kansallisbaletin tanssija Elsa Sylvesterssonin ja toimittaja Karl von Schoulzin kautta. Koivunen on ansiokkaasti pyrkinyt etsimään myös ei-vasemmistolaisten toimijoiden, kuten toimittaja von Schoulzin, muistelmia festivaaleista. Nämä harvinaiset katkelmat tarjoavat mielenkiintoisen ja monelta osin kriittisen näkökulman suomalaisessa mediassa

usein kommunistiseksi airopesuksi leimatusta festivaaliliikkeestä.

Nuorille osallistujille pääsy festivaaleille oli ”kuin unelmaa”, kuten Koivusen haastattelema Pekka totesi yli 50 vuotta festivaalimatkinsa jälkeen. (s.11) Tähän unelmaan sisältyi niin mahdollisuus osallistua maailmanrauhaa edistävään tapahtumaan kuin nähdä sosialistinen maa, jossa uutta yhteiskuntaa oltiin rakentamassa. Ulkomaan matkat olivat työläisnuorisolle harvinaisia ja nuorisofestivaalille osallistuminen oli monelle ensimmäinen ja ainutlaatuinen mahdollisuus matkustaa Suomen rajojen ulkopuolelle. Erityyppisten lähteiden käyttö luo käsityksen matkoihin liittyneistä elämyksistä, joihin kuuluivat esimerkiksi eri kulkuvälineillä liikkumiseen liittyvät yksityiskohdat. Matkustamisen arkipäiväistytyä tällaisia 1950-luvulla elämyksellisiksi koettuja seikkoja ei haastattelututkimuksessa nouse esiin, mutta matkapäiväkirjoissa ja vastaavissa aikalaisdokumenteissa esimerkiksi muistot valuutanvaihdon hankaluuksista tai kellojen siirtämisestä aikavyöhykkeeltä toiselle liikuttaessa ovat säilyneet.

Samaten Koivusen rikkaassa aineistossa nousevat esiin useat muistelmat rajojen ylittämiseen kohdistuneista peloista ja odotuksista, mikä luo osaltaan mielenkiintoista ajankuvaa Suomessa vallinneista käsityksistä itäblokin maihin ja erityisesti Neuvostoliittoon matkustamiseen liittyneistä potentiaalisista riskeistä. Itse festivaalikaupungit tarjosivat festivaalivieraille monenlaisia vaikutelmia ja kokemuksia. Sodan tuhot näkyivät pitkälle 1950-luvulle saakka festivaaleja isännöineissä Prahassa (1947), Budapestissa (1949) ja Berliinissä (1951), mikä teki vaikutuksen suomalaisiin festivaalikävijöihin ja tallentui heidän ottamiinsa valokuviiin, joista osa on otettu mukaan myös *Rauhanuskovaisien* sivuille. Toisaalta festivaalikävijöitä odotti myös sodanjälkeiseen puutteeseen nähden suhteeton vieraanvaraisuus. Juhlava vastaanotto niin festivaalikaupungeissa kuin matkanvarren pysähdyspaikoissa, festivaalivieraille tarjotut monen ruokalajin ateriat ja korkeatasoiset kulttuurielämykset tekivät työläisnuoriin lähtemättömän vaikutuksen. Ystävyyttä osoitettiin kielitaidon puutteesta huolimatta esimerkiksi yhteisten laulujen kautta ja syntyiä festivaalien aikana

myös kansainvälisiä romansseja suomalaisten ja ulkomaisten nuorten välille. Mielenkiintoisten ja yllättävien yksityiskohtien runsaus näissä matkakuvauksissa onkin *Rauhanuskovaisten* herkullisinta antia.

Koivusen mukaan kansainvälisen nuorisofestivaalin tavoitteena oli ”luoda täysin uudentyyppinen megatapahtuma sodanjälkeiselle nuorisolle”. (s. 25) Kansainvälisen solidaarisuuden ja rauhantyön ohella esiin nousee hieman yllättävästikin osallistujien kokemus itsestään Suomen ja suomalaisten edustajina kansainvälisessä suurtapahtumassa. Esimerkiksi kansallispukujen käytöllä oli tärkeä merkitys suomalaisen kansankulttuurin performanssissa nuorisofestivaalien kansainväliselle yleisölle. Nuorisofestivaalit toimivat Koivusen tutkimuksessa vaihtoehtoisena ja marginaaliin sysäytynä kertomuksena Suomen kansainvälistymisestä. Nuoret itse eivät nähneet maailman nuorisofestivaaleja yksinomaan poliittisena tapahtumana, vaan painottavat muisteluissaan rauhan ja kansainvälisen solidaarisuuden yleistä vetoavuutta. Festivaalit tarjosivat kotimaassa syrjityiksi joutuneille vasemmistolaisille nuorille mahdollisuuden tuoda omaa aatettaan avoimesti esiin ja kohdata saman ajatusmaailman jakavia nuoria ympäri maailmaa. Samaan aikaan oman kansakunnan edustaminen ja suomalaisen kulttuurin esittely osana festivaalien monikulttuurista kokonaisuutta kertoo kansallisten ja kansainvälisten ulottuvuuksien vuoropuhelusta osana festivaalikävijöiden kokemusta.

Rinnakkain festivaaliliikkeen kehityksen kanssa Koivunen kuvaa maailmanpoliittisen tilanteen kehitystä kohti kylmän sodan kahtiajakautunutta maailmaa, joka osaltaan heijastui myös kotimaisiin toimijoihin. Festivaalikävijöiden kokemus itsestään Suomen edustajina kansainvälisessä suurtapahtumassa on vahvasti ristiriitainen esimerkiksi suomalaisen median festivaaleihin liittyneen uutisoinnin kanssa: kun vuoden 1947 festivaalista kerrottiin vielä varsin neutraalissa ja jopa positiivisessa hengessä, oli uutisoinnin sävy Berliinin vuoden 1951 festivaaleihin mennessä muuttunut jyrkän negatiiviseksi. Tuolloin esimerkiksi Helsingin Sanomat lietsoi avoimesti kommunisminvastaisia pelkoja ja vertasi itäsaksalaista nuorisojärjestö Freie Deutsche Jugendia Hitler Jugendiin. (s. 94) 1960-70-luvuilla uutisointi sai jälleen positiivisempia sävyjä festivaalien osallistujajoukon monipuolistuessa uudentyyppisten idänsuhteiden rakentumisen myötä. *Rauhanuskovaiset* rinnastaakin nuorison festivaalikoemukset Suomen poliittisessa ilmapiirissä kylmän sodan aikana tapahtuneisiin

muutoksiin, jotka havainnollistavat suomalaisessa yhteiskunnassa vallinneita asenteita ja toisaalta toimijoiden omia motiiveja.

Koivunen avaa ansiokkaasti tutkimuksensa teoreettisia ja metodologisia lähtökohtia transnationaalien historian tutkimuksen näkökulmasta. Vertailukohtat suomalaisten kokemuksille haetaan pääosin angloamerikkalaisten ja venäläisten festivaalimuistelmien joukosta. Nuorisofestivaalit ovat ilmiönä kylmän sodan kansainvälisen valtapolitiikan, poliittisten järjestöjen toiminnan sekä tapahtumiin osallistuneiden yksilöiden kokemusten kohtauspaikka. *Rauhanuskovaisissa* moniulotteisen tutkimusaiheen eri tasot nousevat ansiokkaasti esiin, mutta kaikkia näkökulmia on mahdotonta sisällyttää yhteen teokseen. Niinpä tutkimuksen keskiössä ovat suomalaisten nuorten kansainvälistymiskokemukset itäisen Euroopan maaperällä, ja niiden vertailukohtiksi asetuvat lähinnä neuvostoliittolaisten kulttuuritoimijoiden ja läntisten vasemmistoaktiivien kuvaukset tapahtumista. Sen sijaan festivaalikaupunkien asukkaiden, moskvalaisia lukuun ottamatta, tai festivaaliliikkeen anti-imperialistiselle hengelle merkityksellisten kolmannen maailman asukkaiden kokemukset festivaaleista jäävät tarinan ulkopuolelle.

Rauhanuskovaisen toinen haaste liittyy teoksen ajalliseen rajaukseen. Koivusen analyysi keskittyy 1940-50-lukujen festivaaleihin, jolloin suomalaiset osallistujat olivat lähes yksinomaan kommunisteja ja kansandemokraatteja. Kokonaan toisenlainen näkökulma festivaaleihin avautuu tarkasteltaessa 1970-lukua, jolloin erityisesti Berliinin festivaaleille vuonna 1973 osallistui toimijoita lähes kaikista Suomen poliittista puolueista. Helsingin vuoden 1962 festivaaleista alkanut uusi laajemman yhteistyön kausi toimii Koivusen tutkimuksessa vertailukohtana 1940- ja 1950-luvuille. Lukijan kannalta olisi kuitenkin kiinnostavaa saada tietää enemmän myös näistä myöhemmistä festivaaleista, vaikkei näin laaja ajallinen rajaus olisikaan ollut tämän tutkimuksen puitteissa mahdollinen. Erityisesti Euroopan ulkopuolelle sijoittuneet Havannan (1979) ja Pjongjangin (1989) festivaalit sekä laajan suomalaisen osallistujajoukon koonneet Berliinin (1973) ja Moskovan (1985) festivaalit jäävät kiinnostamaan laajemmin, vaikka niihin luodaankin lyhyt katsaus Koivusen teoksen loppupuolella. Helsingin nuorisofestivaaleista (1962) kotimaista tutkimusta on onneksi jo tehty.

Kuten Koivunen nostaa esiin, Suomea läntiseen maailmaan sitoneet tapahtumat, kenties tärkeimpänä esimerkkinä vuoden 1952 olympialaiset, ovat kiistämätön osa tarinaa Suomen

kansainvälistymisestä. Sen sijaan vuonna 1962 Helsingissä järjestetyt nuorisofestivaalit leimattiin vain kommunistiseksi propagandaksi ja jätettiin vuosikymmeniksi historian tutkimuksen marginaaliin huolimatta siitä, että ne houkuttelivat pääkaupunkiin olympialaisia suuremman ulkomaalaisjoukon. (s. 246) Pian tämän jälkeen suhtautuminen festivaaleihin muuttui president-

ti Kekkosen hyviä idänsuhteita korostaneen ulkopoliittikan myötä. *Rauhanuskovaiset* luo mielenkiintoisen katsauksen tätä edeltäneeseen aikakauteen ja itään suuntautuneen kansainvälistymisen nuoriin pioneereihin, joiden toimintaa virallinen Suomi ei tukenut.

Riikkamari Muhonen

1930-luvun pitkä varjo

Anna Soudakova: *Mitä männyt näkevät*. Atena, 2020. 300s. ISBN: 9789523006546 (painettu), 9789523006812 (e-kirja).

Anna Soudakovan (s.1983) esikoisromaani *Mitä männyt näkevät* on jo ehtinyt saada innostuneen vastaanoton ja päätyä Helsingin Sanomien esikoiskirjapalkinnon kymmenen finalistin joukkoon. Romaani on kieltämättä yksi kirjavuoden kiinnostavimpia ja ehdottoman ajankohtainen.

Soudakova pohjaa tarinan oman perheensä, etenkin isoisänsä, vaiheisiin. Soudakova on syntynyt Pietarissa ja muuttanut Suomeen 8-vuotiaana. Romaanin aikajänne ulottuu 1930-luvun Neuvostoliitosta 2010-luvun lopun Turkuun. Teoksessa ollaan muistamisen tärkeyden ja vaikeuden äärellä.

Romaanin minäkertojan isoisä Juri Artamonov on 5-vuotias, kun hänen vanhempansa haetaan kotoa Leningradista vuonna 1936. Jurista tulee kansanvihollisten lapsi, jolta monet ovet neuvostovaltiossa pysyvät kiinni. Juri karkotetaan isosiskonsa Marian ja isovanhempiensa kanssa Uzbekistanin neuvostotasavaltaan, missä hän joutuu eroon sisarestaan ja lastenkotiin isovanhempien kuoltua. Sisarukset palaavat Taškentista Leningradiin vuonna 1944, kun piiritys on päättynyt ja pommituksiin ja nälkään kuolleiden tilalle tarvitaan tehtaisiin uutta työvoimaa. Kansanvihollistenkin lapset pääsevät tehtaille "...koska työvoimapula oli valtava piirityksen kurjistamassa kaupungissa, ei vapaaehtoisten palaajien taustoja ollut tarpeen tutkia kovin tarkkaan" (s.53). Sisaren ollessa töissä Juri käy koulua.

Juri nousee heti alussa romaanin päähenkilöksi ja Neuvostoliiton historiaa tarkastellaan hänen näkökulmastaan. Nykyaikaan sijoittuvissa osioissa romaanin alussa ja lopussa äänessä on Jurin lapsenlapsi, minäkertoja, jonka perspektiivi tapahtumiin tuo ne vielä lähemmäs lukijaa.

Isänmaan vihollisten lapsena Jurilla ei ole mitään asiaa sotilaslentäjäksi eikä merivoimien korkeakouluunkaan. Juri oppii tuntemaan paikkansa ja päätyy Leningradin metsäteollisuusakatemiaan. Juri nai karjalaisen äidin kasvattaman Tanja Hallin, joka ei ole koskaan tavannut sodassa kuollutta suomalaista isäänsä Väinöä. Väinö oli lähtenyt Karjalaan etsimään onneaan, ja hänet oli lähetetty jatkosodan sytyttyä "tiedustelujoukkoihin taistelemaan omiaan vastaan" (s.103). Tanja tietää, että on mahdollista, että neuvostoliittolaiset sotilaat lopulta ampuivat Väinön, jonka suomalaisuutta he pitivät uhkana. "Mutta sitä ei saa sanoa ääneen. Ei edes ajatella" (s.103). Tanja yrittää kaikin tavoin olla kuten kaikki muut, sulautua joukkoon, ja hän toivoo, ettei kukaan kiinnitä hänen outoon nimeensä huomiota. Äiti ei suostu hänelle isästä juuri puhumaan. Pelko ja tietämättömyys varjostavat Tanjan elämää aivan kuten Jurinkin, kummallakin on pitkien vuosikymmenten ajan kysymyksiä, joita ei voi esittää ääneen.

Suojasään koitettua ilmapiiri lientyy ja Jurikin alkaa esittää kysymyksiään. Hän vaatii vanhempiansa tapausten uudelleen käsittelyä ja vuonna 1958 hän saa kirjeen, jossa hänen vanhempansa rehabilitoidaan. Vasta vuonna 1992 Juri saa tietää, että vanhemmat on teloitettu Kemissä. Petroskoin Memorialin avulla Juri saa tietää, että hänen vanhempansa on teloitettu Sandarmohin metsään. Memorialin työntekijä toteaa selvitystyön olevan todella vaikeaa, koska "...se on monelle liikaa. On paljon ihmisiä, jotka eivät halua tietää eikä muistaa. Jos totuus on haudattu tuntemattomaan metsään, se on helpompi unohtaa." (s.196). Tanja ja Juri matkustavat Sandarmohiin katsomaan paikkaa, jonne Jurin vanhemmat on teloitettu.

Jurin ja Tanjan tytär muuttaa perheeseen Suomeen 1990-luvun alussa ja Juri ja Tanja seuraavat heidän jälkeensä. Vuonna 2018 Venäjällä